

**MERKINĖS
KERAMIKA**

A collection of light-colored ceramic bowls and plates arranged on a wooden shelf. The items are arranged in a row, with some overlapping. The background is a blurred wooden surface.

SKIRIAMA
BUVUSIEMS, ESAMIEMS
IR BŪSIMIEMS
MERKINĖS APYLINKIŲ PUODŽIAMS

MERKINĖS KERAMIKA

2014 m.

ŽIUPSNELIS ISTORIJS

Keramikos tradicija Lietuvoje siekia priešistorinius laikus, o nuo XIII a. apie puodininkystę jau galima kalbėti kaip apie amatą. Juodosios keramikos amatas Merkinėje ypač suklestėjo XX a. ketvirtajame dešimtmetyje. Tuo metu buvo trys puodų dirbtuvėlės ir keletas plytinių.

Puodų gamyba pagyvėjo, kai apie 1930 m. į Merkinę iš Viekšnių (Mažeikių r.) persikėlė dirbti Stasys Urvikis, kuris vėliau atsikvietė ir daugiau viekšniškių – Jokūbą Nerušaitį, Apolinarą Mažecką, apie 1937 m. – Praną Giedrą. Kadangi S. Urvikiui gerai sekėsi, puodų gamyba susidomėjo ir vietos gyventojai. Merkiniškius S. Urvikis priimdavo tik pagalbiniais darbininkais. Todėl Mikas Miliauskas iš Zakavolių ir Stasys Mašala iš Kačingės išvyko į Jiezną mokytis puodžiaus amato. S. Mašala nukeliavo į Butrimonis, M. Miliauskas – į Onuškę pas Antaną Podlipskį, kiek vėliau pas jį mokėsi ir S. Mašala. M. Miliauskas, dar pusmetį pasimokęs pas Povilą Vitą Alytuje, grįžo į gimtinę ir apie 1935 m. išsinuomojo dirbtuvę Pelekiškių kaime, o atvykus P. Giedrai nutarė pasistatyti degimo krosnį ir mokytis amato iš P. Giedros. Tuo pat metu Kačingėje puodus pradėjo žiesti ir S. Mašala.

1940 m. Merkinės apylinkių puodžiai įsteigė artelę, kurios bazė buvo S. Urvikio dirbtuvėse. Prasidėjus karui, artelė iširo. Po karo artelė vėl buvo įsteigta. Dirbtuvė jau buvo neblogai įrengta – turėjo mechaninį molio maišytuvą, presą kokliams gaminti, džiovyklą, dvi degimo krosnis, o svarbiausia – gerų meistrų. Merkinės juodosios keramikos meistrai dalyvaudavo parodose, ne kartą buvo apdovanoti diplomais, premijomis, o 1967 m. surengtame sąjunginiame meno saviveiklos festivalyje P. Giedrai už dekoratyvinę keramiką buvo pripažinta I vieta ir įteiktas festivalio ženklelis.

Merkiniškieji puodus įsigydavo ilgam, juos tausojo, brangino. Įskilusius ašochių, puodynų kaklelius sutvirtindavo viela ar virvele, sieneles apipindavo beržo tošies juostelėmis. Daug tokių puodų saugoma keramikos muziejuje Leliūnuose, Utenos r. Beje, vieną iš tokių puodų, vykdydami šį projektą, radome ir Jonionių kaime.

Pagrindinis ir sunkiausias molinių indų gamybos procesas – kruopštus molio masės paruošimas. Molis stropiai minkomas ir valomas nuo akmenukų, sudžiūvusių šakelių bei kitokių priemaišų. Merkinės meistrai molį kasdavo Samūniškių, Kačingės, Pelekiškių kaimuose.

Juodosios keramikos puodai žiedžiami ant žiedimo rato. Žiedžiant, jei reikia, su mediniu pagaliuku daromos horizontalios juostelės. Nužiestas ir nukeltas nuo žiedimo rato darbas paliekamas džiūti. Po kelių parų darbas dekoruojamas. Darbų dekoravimui naudojamos medinės lazdelės. Vienos jų smailiu galu – raizymui, kitos su gale išraižytu ornamentu – rašto įspaudimui. Naudojama senoji lietuvių puošybos ornamentika – lankeliai, vingelės, puslankeliai, skrituliukai, įvairūs brūkšnelių, linijų deriniai ir panašiai.

Juodosios keramikos indams degti naudojama paprasta krosnis, statoma atvirame ore. Tai paprasta stačiakampė kamera, o apatinėje jos dalyje įrengta pakura. Pakuros skliautą sudaro kampu suremtos plytos. Krosnies kamera ir pakura sumūryta iš ugniai atsparių plytų.

Puodai į stačiakampę krosnies kamerą dedami po vieną, atsargiai, kad nesudūžtų. Krosnis indais užpildoma nuo apačios iki viršaus. Krosnies kamera uždengiama skarda ir užpilama smėliu, išskyrus kaminą. Degimo pradžioje malkos sukraunamos prie pakuros. Taip krosnis šildoma kelias

valandas. Krosniai šylant, puodai galutinai išdžiūsta ir įkaista. Tada pradedamas intensyvus kūrenimas malkomis, trunkantis iki 10 val. Degimo pabaigoje krosnis „uždusinama“: į pakurą greit primetama smalingų pušinių malkų (dervuolių), krosnies pakura uždengiama ir aklina užberinama smėliu. Patikrinama, ar gerai užbertas smėliu krosnies viršus. Krosnies viduje iki raudonumo įkaitę puodai, veikiami dūmų, suodžių ir drėgmės, įgyja juodą metalo spalvą. Dar kurį laiką krosnis stebima, ar smėlio danga sandariai laiko krosnies viduje esančius puodus. Tada krosnis paliekama aušti apie dvi paras. Krosniai atvėsus, darbai išimami, nuplaunami ir gali būti naudojami.

Merkinės apylinkėse juodosios keramikos tradicijos tęsiamos ir dabar: Zakavoliuose dirbuojasi Petras Pretkelis, Pelekiškėse – Teresė Jankauskaitė, Maksimonyse – Elvyros Petraitienės šeima, Liškiavoje – Algimantas Kazlauskas.

Nuotraukoje: Stasys Urvikis (centre) su savo pagalbininkais ir darbais šalia dirbtuvių, apie 1935 m. Nuotrauka iš Dzūkijos nacionalinio parko skaitmeninio archyvo.

Mikas Miliauskas prie savo juodosios keramikos darbų. XX a. antra pusė.

A. Baryso nuotrauka iš Dzūkijos nacionalinio parko archyvo.

Stasys Mašala žiedžia „nosį“ arbatinukui.
Brolių Černiauskų nuotrauka, 1984 m.

Stasio Mašalos
dirbtuvės Kačingės
kaime (statytos
1938 m.)

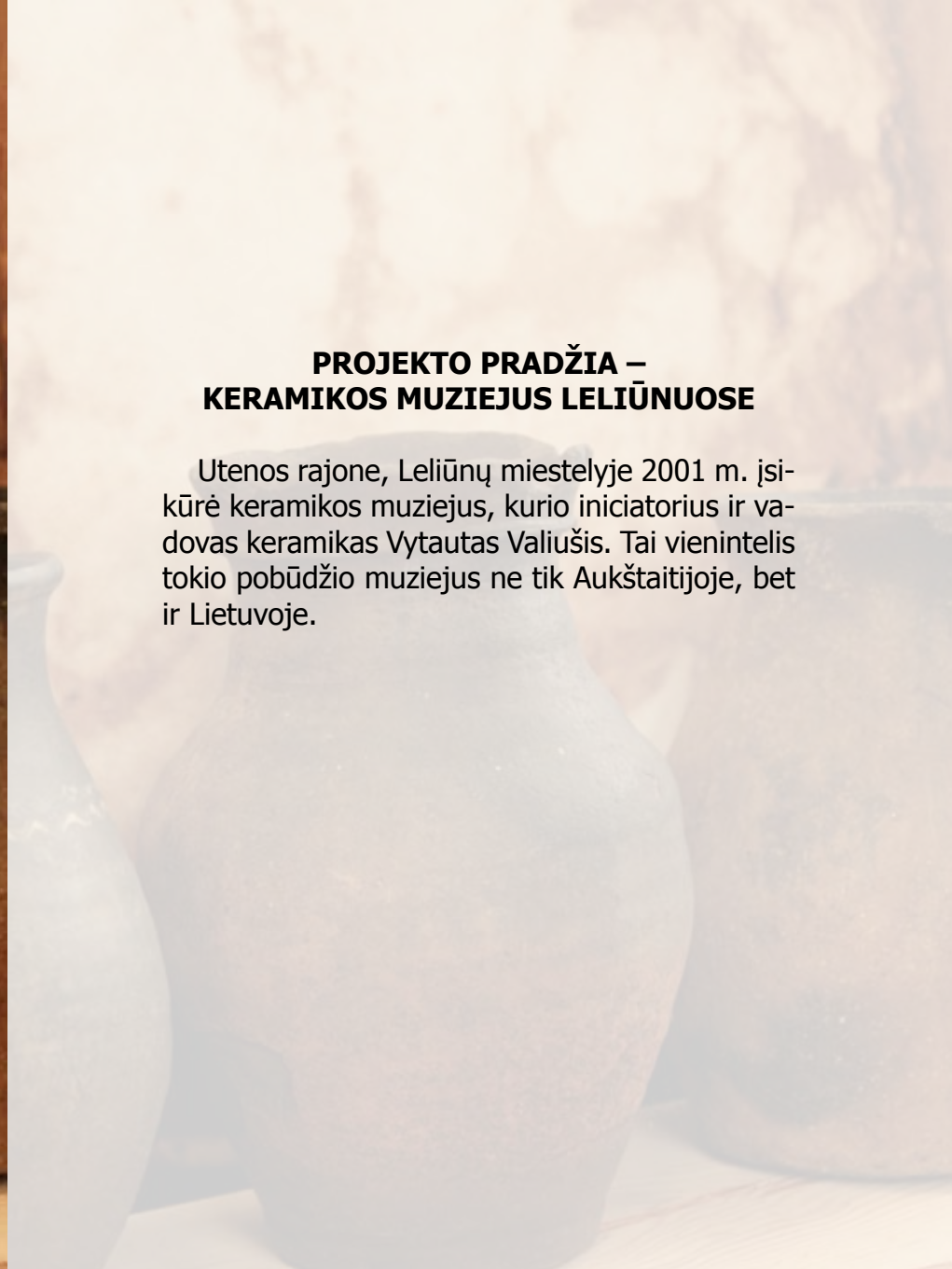

Danutės ir Antano Jurkonių išsaugoti S. Mašalos keramikos darbai.

PROJEKTO PRADŽIA – KERAMIKOS MUZIEJUS LELIŪNUOSE

Utenos rajone, Leliūnų miestelyje 2001 m. įsikūrė keramikos muziejus, kurio iniciatorius ir vadovas keramikas Vytautas Valiušis. Tai vienintelis tokio pobūdžio muziejus ne tik Aukštaitijoje, bet ir Lietuvoje.

INDAI MAISTUI
PATIEKTI

POTS FOR SERVING FOOD

ŠVILPUKAI

Muziejuje eksponuojama keramika skiriasi netik savo forma, bet ir paskirtimi, gamybos technika, puošyba.

Šeimininkės puodus įsigydavo ilgam, juos tausojo, brangino. Įskilusius ąsočių, puodinių kaklelius sutvirtindavo viela ar virvele, sieneles apipindavo beržo tošies juostelėmis.

Vienoje iš muziejaus salių eksponuojami juodosios keramikos indai bei jų fragmentai. Šią ekspoziciją sudaro įvairios paskirties, formos lietuvių liaudies buitinė keramika.

POTS FOR PRESERVING FOOD

These pots were used for storing and preserving food. They were made of clay and fired in a kiln. The pots were used for storing grain, oil, and other foodstuffs. They were also used for cooking and serving food.

Cups

EKSPEDICIJŲ RENGIMAS

Rengėme ekspedicijas Maksimonių, Pelekiškių, Zakavolių, Dubaklonio, Panaros, Liškiavos, Vilkiautinio, Nedzingės, Jonionių, Samūniškių, Kačingės, Ryliškių kaimuose.

**BANDYMAI ATKURTI
SENUOSIUS PUODUS,
PARAGAUTI PUODŽIAUS AMATO**

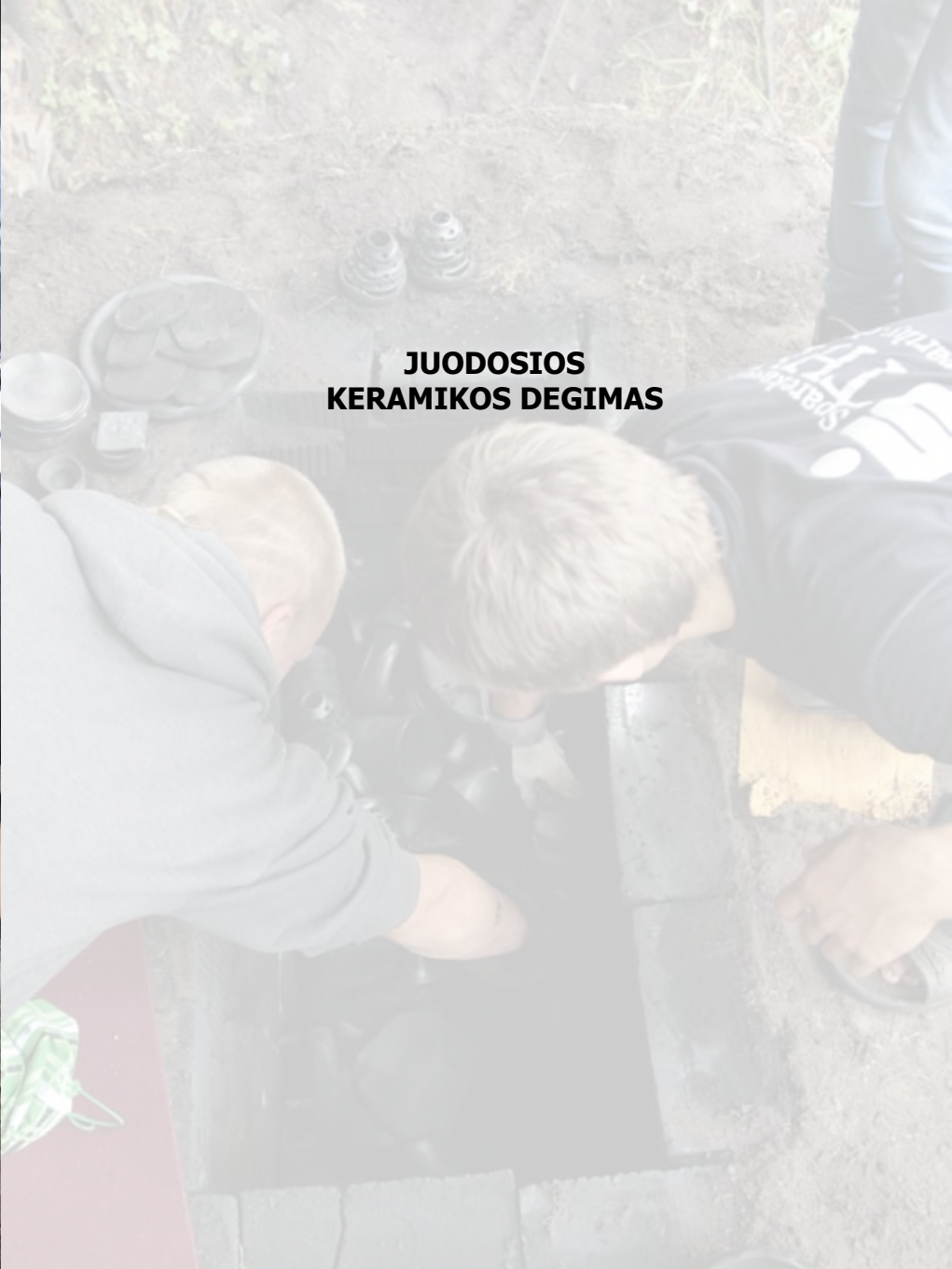

Degimui paruošti keramikos darbai.

**JUODOSIOS
KERAMIKOS DEGIMAS**

Išdziūvē darbai atsargiai
kraunami j keramikos krosnī.

Juodosios keramikos krosnis
paruošta degti.

Svarbu nuolat stebėti degimo procesą, bet tik patyręs meistras iš krosnyje sklindančių garsų, ugnies spalvos bei kitų požymių gali nuspręsti apie krosnyje esančių darbų būklę.

Juodosios keramikos degimo kulminacija – krosnies „uždusinimas“. Į pakurą greit primetama smalingų pušinių malkų (dervuolių), krosnies pakura uždengiama ir aklina užberama smėliu.

Gerai išdegę darbai yra juodos spalvos
su metalo, vaivorykštės atspalviais.

DEGIMAS NAKTI

Projektą „Merkinės puodžiai“ vykde jaunimo
iniciatyvinė grupė „Kaukai“:
Dovilė Stanulytė, Rokas Pačkauskas,
Gediminas Čaplikas, Aistis Jurkonis,
Silvija Pačkauskaitė

Globojanti organizacija –
VŠĮ „Vienaragių šilas“

Šis projektas finansuojamas remiant Europos Komisijai.
Šis leidinys (pranešimas) atspindi tik autoriaus požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kokį jame pateikiamos informacijos naudojimą.

